

Digitale argusogen gericht op de politie

Socialemediabeelden van politieoptreden en de maatschappelijke legitimiteit van de politie

Cahiers Politiestudies
Jaargang 2022-1, nr. 62
p. 103-116
© Gompel&Svacina
ISBN 978-94-6371-350-4

Rianne Dekker¹

Het handelen van politie wordt regelmatig door burgers gefilmd en beelden worden via sociale media gedeeld. Wat betekenen deze digitale argusogen voor de maatschappelijke legitimiteit van de politie? Ik argumenteer dat het filmen op drie manieren van invloed kan zijn op de maatschappelijke legitimiteit van de politie: de invloed die het filmen ter plekke heeft op het handelen van politie, wanneer online beelden de maatschappelijke beeldvorming beïnvloeden en wanneer de politie reageert op socialemediabeelden. Volgens sousveillance theorie brengt het monitoren van politie onderbelichte misstanden onder de aandacht. Als de politie naar aanleiding daarvan haar handelen of beleid aanpast, vergroot dit de maatschappelijke legitimiteit. Theorie over online burgerjournalistiek laat zien dat de meest uitzonderlijke en schokkende content online de meeste aandacht trekt waardoor er niet altijd reden is tot beleidswijziging, maar een andere reactie geboden is. Een verkenning van twee cases suggereert dat beide drijfveren in verschillende contexten een rol spelen.

1. Inleiding

Bij demonstraties, aanhoudingen en in hulpverleningssituaties: vrijwel overal waar politie is, zijn ook burgers met filmende smartphones in de hand. Het openbaar handelen van de politie wordt op foto of video vastgelegd en deze beelden worden regelmatig via sociale media gedeeld. Niet alleen direct betrokkenen en omstanders vormen zich zo een mening over de politie, maar het draagt ook bij aan de bredere maatschappelijke beeldvorming. Wanneer beelden van politieoptreden ‘viral’ gaan, bereiken ze soms een nationaal of internationaal publiek.

Vooral in situaties waarin politieoptreden door burgers met wantrouwen wordt bekeken, zoals in wijken waar de relatie tussen burgers en politie op gespannen voet staat en bij demonstraties, filmen burgers het handelen van politie en delen zij deze beelden online (Bock, 2016). Er zijn digitale argusogen op de politie gericht: politieoptreden wordt nauwlettend gemonitord door omstanders en een potentieel online miljoenenpubliek.

¹ Rianne Dekker, universitair docent en onderzoeker aan het departement Bestuurs- en Organisationswetenschap van de Universiteit Utrecht.

Door de alomtegenwoordigheid van opnameapparatuur zoals smartphones, dashcams en private bewakingscamera's, en de laagdrempeligheid van het gebruik van sociale media kunnen burgers gemakkelijk beelden van politietoetreden maken, delen en becommentariëren. Niet alleen het werk van de politie wordt in toenemende mate gefilmd en gedeeld; ook dat van zorgmedewerkers, docenten en sociaal-maatschappelijk werkers (Jacobs et al., 2016). In de literatuur is echter nog weinig bekend over wat deze vergrote transparantie betekent voor de beeldvorming over publieke organisaties en – in het verlengde hiervan – hun maatschappelijke legitimiteit (Carpenter & Krause, 2012). Dit artikel behandelt de vraag: wat betekent de toegenomen zichtbaarheid van politietoetreden op sociale media voor de maatschappelijke legitimiteit van de politie?

Om deze vraag te beantwoorden ga ik eerst nader in op de betekenis van het concept maatschappelijke legitimiteit. Daarna behandel ik twee theorieën die een verklaring bieden waarom burgers politietoetreden filmen en deze beelden op sociale media delen: sousveillance en online burgerjournalistiek. Aan de hand van een bespreking van deze theorieën laat ik zien dat het filmen op drie manieren van invloed kan zijn op de maatschappelijke legitimiteit van de politie: door de invloed die het filmen ter plekke heeft op het handelen van politie, wanneer online beelden de maatschappelijke beeldvorming beïnvloeden en wanneer de politie reageert op socialemediabeelden.

In hoeverre en hoe de toegenomen zichtbaarheid van politiewerk van politietoetreden de maatschappelijke legitimiteit van de politie beïnvloedt, heeft nader empirisch onderzoek. Deze bijdrage biedt een eerste verkenning van deze vraag aan de hand van twee cases uit de Nederlandse context. Hierbij put ik uit onderzoek naar sociale media en politiewerk dat ik van 2017 tot 2020 heb verricht in het kader van het Europese onderzoeksproject Medi@4Sec en mijn bredere onderzoek naar de invloeden van sociale media in het openbaar bestuur (Dekker et al., 2021). Deze verkenning laat zien dat het filmen van politie in verschillende situaties door verschillende drijfveren gemotiveerd lijkt te zijn. Sousveillance en burgerjournalistieke motieven komen beide voor. In de conclusies reflecteer ik op wat dit betekent voor onze kennis over dit fenomeen en de politiepraktijk.

2. Film van politie en maatschappelijke legitimiteit

Allereerst sta ik stil bij het concept legitimiteit. Legitimiteit kan worden gedefinieerd als “het gerechtvaardigde, wettelijke, politiek erkende en maatschappelijk geaccepteerde recht om gezag uit te oefenen. Legitimiteit wordt bepaald door de mate waarin macht ethisch gerechtvaardigd, juridisch gewettigd, door allen politiek erkend en door ondergeschikten maatschappelijk geaccepteerd is” (Bokhorst, 2014: 20). Vaak wordt een onderscheid gemaakt tussen juridische, politieke en maatschappelijke legitimiteit waarbij juridische legitimiteit is gestoeld op wetten en regels, politieke legitimiteit op politieke processen en erkenning van gezag en maatschappelijke legitimiteit op maatschappelijke acceptatie en draagvlak.

Dit artikel focust op de laatstgenoemde vorm van legitimiteit die niet gaat om juridische inkadering of democratische vormgeving van het beleid, maar in hoeverre burgers het gezag van de politie accepteren. Ik onderzoek hoe op sociale media gedeelde beelden van politietoetreden van invloed zijn op het maatschappelijk gezag waaruit de politie opereert.

2.1 Sousveillance

Het filmen van politie en delen van beelden van politietoedredden is niet nieuw. Al sinds de jaren '60, met een oorsprong in de Verenigde Staten, bestaat het fenomeen 'cop watching'. Groepen burgers maken hierbij beelden van geweldsmisbruik door de politie – voornamelijk richting etnische minderheden – en gebruiken deze voor politieke doeleinden (Schaefer & Steinmetz, 2014; Toch, 2012). Film heeft een disciplinerend effect op het handelen van politie (Foucault, 1977 in Brown, 2016: 306; Goldsmith 2010). In de situatie zelf draagt het bewustzijn dat acties (mogelijk) gefilmd worden bij aan gevoelde verantwoordingsdruk bij individuele agenten (cf. Hall et al., 2017). Daarnaast willen 'cop watchers' met het genereren van publieke aandacht voor onrecht dat eerder alleen op individuele basis werd ervaren, een bredere verandering in beleid en handelen van de politie tot stand brengen (Mohler et al., 2022).

Het kritisch monitoren van autoriteiten ten behoeve van verbetering van hun handelen en beleid wordt geduid als 'sousveillance' (Mann et al., 2003): surveillance door burgers van onderop en de tegenhanger van surveillance vanuit de staat. Sousveillance is een vorm van verzet tegen de macht van autoriteiten die doorgaans veel meer middelen hebben om surveillance in te zetten. Nieuwe technologieën die burgers kunnen gebruiken om beelden vast te leggen en te delen, zijn 'weapons of the weak': middelen voor kritisch verzet tegen instituties door voorheen onmachtige groepen (Scott, 1985). Misstanden en onrecht krijgen met foto- en videobeelden bewijslast en via sociale media wordt een groter publiek gemobiliseerd voor een roep om verandering.

Sousveillancegedrag heeft een vlucht genomen met de opkomst van smartphones en sociale media. Er wordt wel gesteld dat we leven in een 'monitory democracy' (Keane, 2009) of 'ocular democracy' (Dijstelbloem, 2016; Green, 2010) waarin het genereren van publiciteit een belangrijke manier is om de macht van de staat kritisch te bevragen. Soms gebeurt dit op individuele en incidentele basis wanneer burgers zich onmachtig voelen in contact met overheidsorganisaties. Ook bestaan er actiegroepen en belangenorganisaties die burgers oproepen om mogelijk onrechtmatig overheidsoptreden te registreren, zoals de Nederlandse belangenorganisatie tegen politiegeweld en etnisch profileren 'Controle Alt Delete'.

Het filmen van politieacties is vanuit sousveillancetheorie te bezien als een vorm van democratische controle op het handelen van autoriteiten (Goldsmith, 2010). Het kan handelen binnen de professionele norm afdwingen in de situatie zelf. Wanneer de politie naar aanleiding van beelden vaststelt dat het handelen niet in lijn is met het staande beleid, of dat het beleid niet langer kan rekenen op maatschappelijk draagvlak, draagt aanpassing van beleid bij aan de maatschappelijke legitimiteit van de politie.

2.2 Burgerjournalistiek en socialemidialogica

Met de toename van mogelijkheden tot het maken en delen van beelden, zijn de aard en motieven voor het filmen van politietoedredden diverser geworden (Brown, 2016). Theorie over burgerjournalistiek en de medialogica van sociale media biedt een tweede verklaring waarom burgers politietoedredden filmen en deze beelden delen (Newell, 2014). Door de toegenomen mogelijkheden tot het maken en delen van beelden, nemen burgers steeds vaker de rol van burgerjournalist aan (Antony & Thomas, 2010; Farmer

& Sun, 2016; Greer & McLaughlin, 2010). Zij filmen bijzondere situaties en delen de beelden, al dan niet voorzien van commentaar, op socialemediaplatforms.

Anders dan bij journalistieke nieuwsmedia is de rol tussen nieuwproducent en -consument op sociale media gelijkwaardig. Iedere gebruiker kan de rol van verspreider van informatie aannemen en anderen kunnen de informatie bewerken, becommentariëren (met bijvoorbeeld 'likes' of 'comments') en deze verder verspreiden. De selectie van welke informatie wordt gedeeld en op welke manier, maken burgerjournalisten op basis van persoonlijke voorkeuren. Journalistieke normen en waarden voor nieuwsproductie zoals hoor- en wederhoor passen veel burgerjournalisten niet toe. Burgerjournalisten op social media bedienen vaak een specifiek publiek en onderscheiden zich daarmee van 'mainstream' media die een groot en divers publiek kennen (Goode, 2009). Doordat groepen en netwerken deels openbaar zijn, kan informatie ook onder een groter publiek verspreid raken.

Niet alleen de voorkeuren van burgerjournalisten zelf, maar ook de werking van socialemediaplatforms beïnvloedt welke informatie (het eerst) aan andere gebruikers wordt getoond. Zo bepaalt het platform welke vormen van content kunnen worden gedeeld: beeld, video, audio, tekst of een combinatie hiervan, en de manier waarop anderen op deze informatie kunnen reageren. Het verdienmodel van socialemediaplatforms is gebaseerd op het verkrijgen en vasthouden van de aandacht van de gebruiker. Op die manier kan het platform zoveel mogelijk gebruikersdata verzamelen en advertenties tonen (Zuboff, 2019). Berichten die de aandacht vasthouden en veel interactie met andere gebruikers genereren, worden daarom door platforms geprioriteerd (Bucher, 2012). Dit zijn meestal uitgesproken of schokkende berichten (Van Dijck & Poell, 2013).

Deze combinatie van sociale en technologische factoren vormt de basis voor een kenmerkende sociaalmedialogica (Van Dijck & Poell, 2013). Het begrip medialogica vindt zijn oorsprong in de communicatiewetenschappelijke literatuur over journalistieke media zoals kranten, radio en tv. Medialogica verwijst naar de manier waarop deze media nieuws maken en verspreiden; dit volgt journalistieke routines, ingesleten patronen en gestandaardiseerde processen (Altheide & Snow, 1979; Dekker et al., 2021). Vormkenmerken van het medium, journalistieke waarden en normen en commerciële doeleinden zorgen ervoor dat nieuws volgens vaste patronen tot stand komt. De medialogica van sociale media is gebaseerd op de aandachtseconomie.

Het filmen van politie valt dus ook te duiden als een door socialemediaplatforms gefaciliteerde vorm van burgerjournalistiek (Brown, 2016; Newell, 2014). Waarin online burgerjournalistiek verschilt van de klassieke journalistieke waakhondfunctie, is dat niet het grote verhaal, maar de persoonlijke ervaring nieuwswaardig is. Burgerjournalisten, onder invloed van sociaalmedialogica, zijn niet gehouden aan beroepsnormen maar baseren zich op persoonlijke interesses en voorkeuren. Hierdoor zijn nieuwsfeiten op sociale media meestal niet maatgevend, maar kunnen ze wel herkenning bij anderen oproepen.

2.3 Invloeden van socialemediabeelden op de maatschappelijke legitimiteit van de politie

Uit voorgaande bespreking van theorie zijn verschillende verwachtingen af te leiden over hoe socialemediabeelden van politieoptreden de legitimiteit van de politie beïnvloeden.

Deze spelen op verschillende momenten: wanneer het filmen ter plekke invloed heeft op het handelen van politie, wanneer online beelden de maatschappelijke beeldvorming beïnvloeden en wanneer de politie reageert op socialemediabeelden.

Ten eerste wijst sousveillance theorie op effecten van het filmen van politie op het professioneel handelen van de politie ter plekke. Filmende burgers hebben volgens deze theorie een disciplinerend effect (Foucault, 1977 in Brown, 2016: 306; Goldsmith, 2010). In de situatie zelf draagt het bewustzijn dat acties gefilmd worden bij aan gevoelde verantwoordingsdruk bij agenten (cf. Hall et al., 2017). Digitaal toezicht is dan een vorm van maatschappelijke controle waar een preventieve werking vanuit gaat: burgers dwingen agenten zich te houden aan de normen van de eigen organisatie waardoor de legitimiteit van politie wordt vergroot. Theorie over burgerjournalistiek veronderstelt dat deze maatschappelijke functie bij online burgerjournalistiek op de achtergrond raakt. Het delen van opmerkelijk nieuws en vasthouden van de aandacht is belangrijker dan misstanden aan het licht brengen. Wanneer het filmen van politie louter ter entertainment dient, zijn er ook keerzijdes: enerzijds kan het afleiden en situaties verstoren. Anderzijds kan het bewustzijn dat acties gefilmd en gepubliceerd worden bij agenten leiden tot risicomijdend gedrag – een zogenaamd ‘chilling effect’ (Sandhu, 2016). In situaties die snelle besluiten en moedig optreden vergen, zijn dit belangrijke beperkingen.

Ten tweede bestaan er effecten van de socialemediabeelden op de beeldvorming van burgers die online beelden van politieoptreden onder ogen krijgen. Beide theorieën die het filmen van politie verklaren, veronderstellen dat vooral als negatief ervaren interacties worden gedeeld. Volgens surveillance theorie zijn het interacties met de politie waarin burgers zich onmachtig voelen of onrecht ervaren die gefilmd worden en waarvan de beelden worden gedeeld. Volgens theorie over socialemediologica en burgerjournalistiek zijn het verrassende of schokkende situaties, die meer variëteit kennen. Deze beelden kunnen bijzonder positief zijn, maar zijn eveneens vaker negatief: Negativiteit, emotie en kritiek op autoriteiten zijn belangrijke factoren die bijdragen aan nieuwswaardigheid (O’neill & Harcup, 2016).

Onderzoek laat tevens zien dat negatieve beelden van de politie hebben een sterker effect op publieke percepties dan van positieve, vooral wanneer burgers hier herhaaldelijk aan worden blootgesteld. Dit wordt ook wel het asymmetrie effect genoemd (Skogan, 2006). Als gevolg van de algoritmes van sociale media zullen gebruikers die eerder interesse hebben getoond in negatieve beelden van politieoptreden, hier vaker mee geconfronteerd worden (Colleoni et al., 2014). Negatieve beelden van politieoptreden die wijdverbreid raken kunnen het maatschappelijk vertrouwen in de politie en daarmee de legitimiteit van politie aantasten (Mohler et al., 2022).

Ten derde hangt de vraag hoe socialemediabeelden de maatschappelijke legitimiteit van de politie beïnvloeden af van hoe de politie hierop reageert. Wanneer de politie beelden van incidenten en negatieve excessen gebruikt om excuses te maken, het handelen te verbeteren of beleid aan te passen in lijn met de maatschappelijke kritiek, zal dit de legitimiteit van de politie vergroten. Of dit nodig is voor herstel van maatschappelijk draagvlak hangt af van de vraag of de beelden juist en maatgevend zijn. Sousveillance theorie veronderstelt van wel: camera’s en sociale media stellen burgers in staat om individueel ervaren onrecht breed aan de kaak te stellen. Beelden

van misstanden worden beschouwd als het topje van de ijsberg. Dit was bijvoorbeeld te lezen op protestborden bij Black Lives Matter-demonstraties naar aanleiding van de dood van George Floyd in 2020: “*Racism isn’t getting worse, it’s getting filmed*” en “*How many weren’t filmed?*”². Wanneer de politieorganisatie de online beelden en maatschappelijke kritiek als toetssteen gebruikt, kan beleidsverandering bijdragen aan herstel van maatschappelijk vertrouwen en legitimiteit.

Echter, theorie over burgerjournalistiek en socialemedialogica brengt deze veronderstelling dat de getoonde beelden representatief zijn of slechts het topje van een ijsberg laten zien in twijfel. Door zowel de persoonlijke voorkeuren van burgerjournalisten als algoritmen die content prioriteren, krijgen meest controversiële en emotionele beelden het grootste podium. Zijn niet altijd maatgevend. Negatieve en dramatische (aspecten van) gebeurtenissen worden overbelicht, terwijl andere onderbelicht blijven. Dezelfde dynamiek beïnvloedt de online discussies die verdere betekenis toekennen aan de beelden. Ook hier krijgen de meest uitgesproken reacties de meeste aandacht waardoor discussies snel kunnen uitmonden in een mix van sensatie, wantrouwen en agressie naar de politie (Potere, 2012; Siep & de Kool, 2013; Toch, 2012). Online verontwaardiging en discussies naar aanleiding van socialemediabeelden vormen dus geen goed beeld van de daadwerkelijke steun voor beleidsverandering. Wanneer beleidswijzigingen alleen gebaseerd zijn op socialemediabeelden en -discussies, kunnen de ernst van de situatie en de maatschappelijke steun voor verandering worden overschat.

Hoe socialemediabeelden van politieoptreden de legitimiteit van de politie beïnvloeden, hangt dus af van de vraag tot welke reacties de beelden leiden en of deze passen bij de aard en omvang van de maatschappelijke kritiek. Dit is nog niet systematisch onderzocht. In de volgende paragraaf verken ik hoe socialemediabeelden van politieoptreden de legitimiteit van de politie beïnvloedden in twee bekende cases uit de Nederlandse context: De noodlottige aanhouding van Mitch Henriquez in het Haagse Zuiderpark in 2015 en filmen bij demonstraties, specifiek recente demonstraties in Nederland tegen de coronamaatregelen en het woonbeleid. Ik baseer me hierbij niet op eigen empirisch onderzoek, maar op bestaande reconstructies in de media en grijze literatuur. Hierbij let ik op drie manieren waarop het filmen van politie van invloed kan zijn op de legitimiteit van de politie: ten eerste een disciplinerend effect ter plekke, ten tweede de beeldvorming op sociale media en ten derde de aard van de politiereactie.

3. Verkenning van twee Nederlandse cases

3.1 Aanhouding van Mitch Henriquez

De Arubaans-Nederlandse Mitch Henriquez bezoekt op zaterdag 27 juni 2015 het festival *Night at the Park* in het Haagse Zuiderpark. Bij het verlaten van het festivalterrein grapt hij tegen agenten dat hij een wapen bij zich heeft terwijl hij grijpt naar zijn kruis. Wanneer hij na een waarschuwing deze uitspraak herhaalt, besluiten de agenten hem aan te houden (Boin & Zouridis, 2018; Mutsaers, 2015). De aanhouding gaat er hardhandig aan toe waarop meerdere omstanders beginnen te filmen. Op verschillende filmpjes is te zien dat omstanders al tijdens de aanhouding hun verontwaardiging

² <https://www.bd.nl/den-bosch-vught/1000-demonstranten-in-den-bosch-bekijk-hier-hoe-de-demonstratie-tegen-racisme-verliep-in-20-foto-s-acddba09/171903789/>

uiten over het hardhandige optreden van de politie. Dit leidt – voor zover op de beelden zichtbaar is – niet tot een andere aanpak ter plekke. Een disciplinerend effect ter plekke lijkt het filmen niet te hebben.

De beelden van de aanhouding van Henriquez gaan rond op sociale media en de initiële verontwaardiging over de hardhandige aanpak wordt ook in reacties op deze beelden geuit. De onvrede over de beelden neemt toe wanneer het OM in een eerste persbericht stelt dat Henriquez onwel is geworden in het arrestantenbusje. De beelden op sociale media spreken dit tegen: daarop is te zien dat Henriquez reeds buiten bewustzijn naar het arrestantenbusje wordt gedragen (Boin & Zouridis, 2018).

Deze discrepantie tussen het officiële bericht en de socialemediabeelden voedt de negatieve beeldvorming over de politie op sociale media. Er ontstaat grote volkswoede in de Haagse Schilderswijk, waar de relatie tussen burgers en politie al onder spanning staat. Vier avonden en nachten wordt er gedemonstreerd tegen politiegeweld, waarbij rellen uitbreken in de wijk. De beelden bevestigen voor veel bewoners van de Schilderswijk – vooral bewoners met een migratieachtergrond – wat zij ook zelf ervaren: de politie staat niet aan onze kant. Op dat moment en specifiek onder deze groep ondergraven de sociale beelden en het contrast met de officiële verklaring de maatschappelijke legitimiteit van de politie.

Wanneer politie de beelden gebruikt voor reflectie op het handelen en beleid, kan dit bijdragen aan herstel van vertrouwen en versterking van de maatschappelijke legitimiteit. In de rechtszaak spelen de gemaakte beelden uiteindelijk een cruciale rol: Mede op basis van dit bewijsmateriaal oordeelde de rechter uiteindelijk “dat [slachtoffer] als gevolg van de geweldshandelingen van verdachte, meer in het bijzonder door de nekklem, is komen te overlijden.”³ Reflectie op handelen en beleid komt ook tot stand via de politiek die naar aanleiding van socialemediabeelden vraagtekens zet bij politieoptreden. Naar aanleiding van de aanhouding van Henriquez stelden Kamerleden van GroenLinks en DENK Kamervragen aan de minister. De Rijksrecherche start een onderzoek naar de aanhouding en Inspectie Veiligheid en Justitie stelt een onderzoek in naar het gebruik van de nekklem. In hoeverre dit de maatschappelijke legitimiteit van de politie – in het bijzonder in Schilderswijk – heeft hersteld is onbekend.

3.2 Demonstraties

Politieoptreden tijdens demonstraties wordt veel gefilmd. Dit gebeurt door individuele demonstranten en soms ook door groepen die alternatieve mediakanalen beheren. Deze groepen en individuen willen vaak een ander beeld van de kwestie en demonstratie laten zien dan het beeld dat volgens hen overheerst in journalistieke media. Influencer Dave Roelvink deed bijvoorbeeld op Instagram verslag van de demonstraties tegen coronamaatregelen op het Amsterdamse Museumplein:

“Mensen zeiden dat ik het heel anders liet zien dan de media. Dat vinden ze leuk. Daarom ben ik gisteren weer verslag gaan doen. Ik ben natuurlijk een beetje rebels, dus als ik het doe dan vind ik het leuk om midden in de ‘heat’ tussen de

³ ECLI:NL:RBDHA:2017:15095, Rechtbank Den Haag, 09/767223-15 (rechtspraak.nl)

mensen te staan. Ik heb ook al een keer een tik met een stok gehad toen ik op een plek stond waar iedereen werd weggedreven.”⁴

Hoewel er nog geen systematisch onderzoek is gedaan naar de drijfveren van filmen van politieoptreden tijdens demonstraties, lijken deze niet te liggen in het houden van agenten aan professionele normen – wat volgens sousveillancetheorie gezien een belangrijke drijfveer zou zijn. Het tegenovergestelde lijkt het geval: veel filmende demonstranten provoceren de politie en lokken geweld uit. Roelvink bijvoorbeeld beschrijft het moment van confrontatie met de politie met trots. Ook burgemeester Aboutaleb van Rotterdam constateerde dit over filmende coronademonstranten in deze stad: “Ze doen zich voor als journalist, maar dat is opruiing.”⁵

Er zijn parallellen te trekken met de Zaanse Treitervloggers die in 2016 bewust het conflict met politie opzochten en filmde. In de beelden die ze maakten, waren agenten het mikpunt van spot en treiterijen. Omdat de agenten herkenbaar in beeld kwamen, waren de vlogs en de reacties hierop zeer bedreigend en intimiderend. Ook bij de coronademonstraties intimideren filmende burgers de politie op deze manier⁶. Op sociale media werden foto's van vermeende undercoveragenten geplaatst en werd gevraagd naar hun identiteit. Het publiceren en verspreiden van privégegevens ('docs') wordt ook wel 'doxing' genoemd (Dekker & Meijer, 2020; Douglas, 2016). Na oproepen van de politievakbonden en Tweede Kamer heeft Minister van Justitie Grapperhaus een wetsvoorstel ingediend om doxing van agenten en andere professionals strafbaar te stellen.

Tijdens demonstraties en online wordt het gezag van de politie ter discussie gesteld⁷. Agenten worden onder meer uitgemaakt voor 'landverraders' die het recht tot demonstratie zouden willen beperken. Omdat burgerjournalisten niet gehouden zijn aan journalistieke normen en waarden en door socialemedialogica worden beloond voor uitgesproken of schokkende content, geven de gedeelde beelden van politieoptredens een selectief en sterk geframed beeld. Waar dit journalistieke media op kritiek zou komen te staan, levert het burgerjournalisten juist waardering op – zoals ook Roelvink beschrijft. Dit gold ook voor de Zaanse treitervloggers: zij werden beloond met populariteit op sociale media en daarbuiten: het leverde de bekendste treitervlogger – Ismail Ilgun – een contract bij platenlabel TopNotch op. De beelden en online discussies in groepen en mediakanalen waar deze beelden worden gedeeld, dragen bij aan negatieve beeldvorming van de politie die de maatschappelijke legitimiteit onder deze groepen ondergraaft.

Voor de politie is het verleidelijk om op selectieve en sterk geframede socialemedia-beelden te reageren om de maatschappelijke legitimiteit te herstellen. Naar aanleiding van online kritiek op gewelddadig politieoptreden tijdens een demonstratie tegen het

⁴ <https://www.rtlnieuws.nl/editienl/artikel/5210745/reporter-dave-roelvink-rellen-verslag-instagram-amsterdam>

⁵ <https://www.rijnmond.nl/nieuws/1434917/Politie-Rellen-Coolsingel-waren-georganiseerd-door-criminelen>

⁶ <https://www.gids.tv/video/323314/humberto-gemist-hoofdcommissaris-martin-sitalsing-over-moeilijkheden-politie>

⁷ <https://www.ad.nl/binnenland/nieuwe-demonstrant-tart-politie-tot-op-het-bot-deze-mensen-gaan-maar-door-br-br-a8173d8d/>

woonbeleid in Rotterdam, deelde de politie eigen dronebeelden⁸. De Rotterdamse politiechef Westerbeke zei hierover:

“Er ontstond binnen de kortste keren het beeld dat de politie, zonder aanleiding, buitensporig geweld zou hebben gebruikt. Het gevaar zit in het feit dat deze filmpjes geen context bieden, maar wel zorgen voor een frame en een oordeel op basis van aannames. Klakkeloos deze beelden als ‘compleet’ aannemen is onterecht, en toont weinig blijk van respect.”

Of het publiceren van de dronebeelden de beeldvorming heeft weten te keren, is nog onduidelijk. Amnesty International stelde in een reactie “Het lijkt erop dat de politie deze geknipte dronebeelden gebruikt voor haar eigen communicatiedoelstellingen, in plaats van daadwerkelijk verantwoording af te leggen over het hele politieoptreden die dag.”⁹ Wanneer de politie zich actief mengt in de online beeldvormingsstrijd, kan het beeld ontstaan dat de politie vooral de eigen reputatie verdedigt en kritiek niet serieus neemt. Dit is gevaarlijk omdat een professioneel en neutraal imago juist belangrijk zijn voor het maatschappelijk draagvlak dat de politie geniet. Een vergelijkbare conclusie trekt een artikel over de inzet van bodycams door de Nederlandse politie. De auteurs stellen dat de bodycambeelden door de politie onterecht worden voorgesteld als objectief, terwijl ze vooral het perspectief van de agent tonen (Houwing & van Eck, 2020). Bodycambeelden vellen geen objectief oordeel waarmee de discussie gesloten kan worden.

Het corrigeren van feitelijk onjuiste informatie op sociale media of het plaatsen van een ‘counternarrative’ blijkt meestal weinig effectief en incorrecte informatie blijft vaak opnieuw op andere plekken opduiken (Jacobs et al., 2020). Zeker burgers die reeds wantrouwend tegenover de politie staan, laten zich niet makkelijk overtuigen en zien hun vooroordelen juist bevestigd (Colleoni et al., 2014). Bovendien kan een verdediging van het eigen handelen en de organisatie het beeld van een neutrale politie ondermijnen. Juist in situaties waarin de politie beschuldigd wordt van discriminerend handelen, is dit problematisch.

4. Conclusie

Deze bijdrage behandelde de vraag wat de toegenomen zichtbaarheid van politieoptreden op sociale media betekent voor de maatschappelijke legitimiteit van de politie. Aan de hand van een beschouwing van twee hoofdstromingen in de literatuur en een verkenning van twee Nederlandse cases formuleer ik een eerste voorlopig antwoord op deze vraag en reflecteer ik op de bijdrage van deze kennis voor theorie en praktijk.

Filmen van de politie gebeurt vooral in situaties waarin politieoptreden door burgers met argwaan wordt bekeken. In de literatuur over socialemediabeelden van de politie bestaan twee hoofdstromingen die wijzen op verschillende drijfveren voor het filmen van politieoptreden: sousveillance en online burgerjournalistiek. Sousveillance duidt het filmen van politie als een vorm van democratische controle waarmee de politie gehouden wordt aan professionele normen. Er wordt maatschappelijke aandacht gevraagd voor normoverschrijdingen die eerder alleen op individuele basis ervaren

⁸ <https://www.politie.nl/nieuws/2021/oktober/31/politiechef-fred-westerbeke-reageert-op-kritiek-na-optreden-woonopstand-en-deelt-dronebeelden.html>

⁹ <https://www.nrc.nl/nieuws/2021/11/01/politie-kiest-nu-zelf-voor-de-aanval-2-a4063875>

werden. Omdat deze theorie veronderstelt dat de beelden slechts het topje van de ijsberg laten zien, is aangepast handelen of beleid vanuit de politie geboden, tevens om de maatschappelijke legitimiteit te herstellen.

Theorie over online burgerjournalistiek wijst op diversere motieven voor het filmen van politie dan democratische controle alleen. Individuen en groepen van burgerjournalisten kunnen een eigen afweging maken van nieuwswaardigheid, mede gevoed door socialemedialogica, waardoor uitzonderlijke en schokkende situaties de meeste aandacht krijgen. Zij zijn niet gehouden aan journalistieke normen zoals controle op feitelijkheden of hoor- en wederhoor. Omdat beelden van online burgerjournalisten niet altijd volledig, juist en maatgevend zijn, en omdat maatschappelijke steun voor beleidsverandering op basis van online ophef kan worden overschat, is het niet altijd nodig of wenselijk dat de politie op basis hiervan haar handelen of beleid aanpast.

Toch kunnen ook onvolledige of onjuiste beelden de maatschappelijke legitimiteit negatief beïnvloeden en is het verleidelijk voor de politie om dit te corrigeren. Eerder onderzoek laat zien dat het corrigeren onjuiste interpretaties van politioptreden door middel van ‘counternarratives’, in sommige gevallen onderbouwd met drone- of bodycambeelden, meestal niet effectief is. Ook kan het beeld ontstaan dat de politie vooral de eigen reputatie verdedigt en maatschappelijke kritiek niet onderzoekt. Dit is gevaarlijk omdat een professioneel en neutraal imago juist belangrijk zijn voor het maatschappelijk vertrouwen in de politie.

Kan de politie dan niets doen wanneer zij onder vuur ligt op basis van onvolledige of onjuiste socialemediabeelden gemaakt door burgerjournalisten en in online discussies gestuurd door socialemedialogica? Onderzoek suggereert dat een proactief (sociale) mediabeleid als buffer kan werken bij negatieve berichtgeving rond incidenten (Chermak & Weiss, 2005; Jonkman et al., 2020). Negatieve berichtgeving over een publieke organisatie heeft minder invloed wanneer burgers al positieve ervaringen met deze organisatie hebben. Naast fysieke contactmomenten loont het dus om actief zijn op sociale media – zoals de Nederlandse politie al volop is (Dekker et al., 2020; Jungblut & Jungblut, 2021; Meijer & Thaens, 2013). Echter, dit beïnvloedt niet alle burgers in dezelfde mate: Grimmelikhuijsen en Meijer (2015) laten zien dat zichtbaarheid van politiewerk op Twitter de legitimiteit van de politie vergroot, maar alleen bij burgers die reeds geïnteresseerd zijn in de politie.

De beschouwing van literatuur die ten grondslag ligt aan dit artikel, laat zien dat de drijfveren van het filmen van politie nog niet systematisch in kaart zijn gebracht en vergeleken; noch in Nederland, noch internationaal. Hier ligt een belangrijke richting voor toekomstig onderzoek, waarbij ik op basis van deze verkenning zou adviseren om de motieven voor het filmen van politie te onderzoeken binnen de context waarin het wordt gedaan. De cases die centraal stonden in deze bijdrage en eerdere studies suggereren dat het filmen van politie bij demonstraties bijvoorbeeld specifieke burgerjournalistieke drijfveren en dynamieken kent (cf. Greer & McLaughlin, 2010). Ook lijkt het erop dat reeds bestaand wantrouwen naar politie, zoals in de Haagse Schilderswijk bij de casus Henriquez, een voedingsbodem vormt voor een (sociale-) mediastorm van kritiek en erosie van maatschappelijke legitimiteit onder specifieke groepen (cf. Boin & Zouridis, 2018).

Ten tweede is er behoefte aan evaluatieonderzoek naar verschillende responses vanuit de politie op negatieve socialemediabeeldvorming. Dergelijk onderzoek kan aantonen welke politieresponses effectief zijn in het herstellen van de maatschappelijke legitimiteit van de politie, afhankelijk van de aard van de gemaakte beelden. Leiden excuses en aanpassing van handelen en beleid, in gevallen waarin dit geboden is, tot herstel van maatschappelijke legitimiteit? En wat zijn manieren waarop de politie zich kan verdedigen tegen onvolledige en onjuiste online beeldvorming zonder daarbij de eigen neutraliteit te ondergraven?

Bibliografie

- ALTHEIDE, D.L., & SNOW, R.P. (1979). *Media Logic*. Sage.
- ANTONY, M.G., & THOMAS, R.J. (2010). 'This is citizen journalism at its finest': YouTube and the public sphere in the Oscar Grant shooting incident. *New media & society*, 12(8), 1280-1296.
- BOCK, M.A. (2016). Film the police! Cop-watching and its embodied narratives. *Journal of Communication*, 66(1), 13-34.
- BROWN, G.R. (2016). The blue line on thin ice: Police use of force modifications in the era of cameraphones and YouTube. *The British Journal of Criminology*, 56(2), 293-312.
- BUCHER, T. (2012). Want to be on the top? Algorithmic power and the threat of invisibility on Facebook. *New media & society*, 14(7), 1164-1180.
- CARPENTER, D.P., & KRAUSE, G.A. (2012). Reputation and public administration. *Public administration review*, 72(1), 26-32.
- CHERMAK, S., & WEISS, A. (2005). Maintaining legitimacy using external communication strategies: An analysis of police-media relations. *Journal of criminal justice*, 33(5), 501-512.
- COLLEONI, E., ROZZA, A., & ARVIDSSON, A. (2014). Echo chamber or public sphere? Predicting political orientation and measuring political homophily in Twitter using big data. *Journal of communication*, 64(2), 317-332.
- DEKKER, R., JACOBS, S., & KORTHAGEN, I. (2021). *Openbaar Bestuur en Media*. Boom Bestuurskunde.
- DEKKER, R., VAN DEN BRINK, P., & MEIJER, A. (2020). Social media adoption in the police: Barriers and strategies. *Government Information Quarterly*, 37(2), 101441.
- DIJSTELBLOEM, H. (2016). *Het huis van Argus: De wakende blik in de democratie*. Amsterdam Boom Uitgevers.
- FARMER, A.K., & SUN, I.Y. (2016). Citizen journalism and police legitimacy: Does recording the police make a difference? In *The politics of policing: Between force and legitimacy*. Emerald Group Publishing Limited.
- GOLDSMITH, A.J. (2010). Policing's new visibility. *The British journal of criminology*, 50(5), 914-934.
- GOODE, L. (2009). Social news, citizen journalism and democracy. *New media & society*, 11(8), 1287-1305.

- GREEN, J.E. (2010). *The eyes of the people: Democracy in an age of spectatorship*. Oxford University Press on Demand.
- GREER, C., & MCLAUGHLIN, E. (2010). We predict a riot? Public order policing, new media environments and the rise of the citizen journalist. *The British Journal of Criminology*, 50(6), 1041-1059.
- HALL, A.T., FRINK, D.D., & BUCKLEY, M.R. (2017). An accountability account: A review and synthesis of the theoretical and empirical research on felt accountability. *Journal of Organizational Behavior*, 38(2), 204-224.
- JACOBS, J., VAN HERPEN, M., & TEN BRAKE, H. (2016). *Getagd voor het leven: Een Verkennende Studie naar de Effecten op Professionals van het Filmen en Online Plaatsen van (Beeld)materiaal van Professioneel Handelen*. Stichting Impact.
- JACOBS, S.H.J., WONNEBERGER, A., & HELLSTEN, I. (2020). Evaluating social counter-marketing success: Resonance of framing strategies in online food quality debates. *Corporate Communications: An International Journal*, 26(1), 221-238.
- JONKMAN, J.G., BOUKES, M., Vliegenthart, R., & VERHOEVEN, P. (2020). Buffering negative news: Individual-level effects of company visibility, tone, and pre-existing attitudes on corporate reputation. *Mass Communication and Society*, 23(2), 272-296.
- JUNGBLUT, M., & JUNGBLUT, J. (2021). Do organizational differences matter for the use of social media by public organizations? A computational analysis of the way the German police use Twitter for external communication. *Public Administration*, 1-20.
- KEANE, J. (2009). Monitory democracy and media-saturated societies. *Griffith Review*, 24, 47-69.
- MANN, S., NOLAN, J., & WELLMAN, B. (2003). Sousveillance: Inventing and using wearable computing devices for data collection in surveillance environments. *Surveillance & society*, 1(3), 331-355.
- MEIJER, A., & THAENS, M. (2013). Social media strategies: Understanding the differences between North American police departments. *Government information quarterly*, 30(4), 343-350.
- MOHLER, M., CAMPBELL, C., HENDERSON, K. & RENAUER, B. (2022). Policing in an era of sousveillance: a randomised controlled trial examining the influence of video footage on perceptions of legitimacy. *Policing and Society*, 32(1), 52-70.
- NEWELL, B.C. (2014). Crossing lenses: Policing's new visibility and the role of smartphone journalism as a form of freedom-preserving reciprocal surveillance. *U. Ill. JL Tech. & Pol'y*, 59.
- POTERE, M. (2012). Who will watch the watchmen: Citizens recording police conduct. *Nw. UL Rev.*, 106, 273.
- SCHAEFER, B.P., & STEINMETZ, K.F. (2014). Watching the watchers and McLuhan's tetrad: The limits of cop-watching in the internet age. *Surveillance & Society*, 12(4), 502-515.
- SIEP, P., & DE KOOL, D. (2013). *Filmende burgers en politie. De betekenis van GSM-filmpjes van burgers voor de uitvoering van politietaken en de reputatie van de politie*. Rotterdam: Center for Public Innovation.

SKOGAN, W.G. (2006). Asymmetry in the impact of encounters with police. *Policing & society*, 16(02), 99-126.

TOCH, H. (2012). *Cop watch: Spectators, social media, and police reform*. American Psychological Association.

VAN DIJCK, J., & POELL, T. (2013). Understanding social media logic. *Media and communication*, 1(1), 2-14.

ZUBOFF, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. Profile books.